

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN ŞİİRİNE GENEL BİR BAKIŞ

Sevgül Türkmenoğlu

■ Türk edebiyatının en velut şairlerinden olan Fazıl Hüsni Dağlarca'nın şiir serüvenine başladığı 1930'lu yılların edebiyat ortamı, yeni söyleyişlerin öne çıktığı ve estetik arayışların hız kazandığı son derece üretken bir zemine sahiptir. Bu dönemde bir yandan Türk şiiri için zengin bir sanat ortamı oluşurken, diğer yandan yenilikçi şiir toplulukları sahneye çıkmaktadır. Nitekim 1928 yılında Yedi Meşaleciler, yayımladıkları ortak kitapla şiire yeni bir soluk getireceklerini iddia etmişlerdir. 1930-1940 yılları arasında Ahmet Kutsi Tecer'in halk kültürü unsurlarını şiirde yoğun biçimde işlediği dikkat çekerken; 1940'ta Garip Hareketi, Türk şiirinin rotasını alışılmadık bir biçimde küçük ve sıradan insanın dünyasına çevirir. Garip hareketi mensupları, dönemin dil kalıplarına aykırı bir yaklaşım sergileyerek sıradan ve küçük insanın hikâyesini şiire dâhil ederken, aynı dönemde Necip Fazıl'ın mistik bir çizgiye evrilen ve “*evrenin sonsuzluğundan, eşyadan ödü kopan*” (Süreya, 1991: 58) şiir dili, dönemin hareketli ortamına farklı bir derinlik katar. Türk şiirine tarih, medeniyet, musiki, mimari kavramları üzerinden yön veren ve “beyaz lisan”ın izlerini süren Yahya Kemal'in yanı sıra Cahit Sıtkı Tarancı ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi isimler de saf şiir estetiğiyle “*musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın*”, düsturuna uygun bir biçimde eser vermeyi sürdürürler. Şiir dünyasındaki bu çok sesli ve zengin ortam, Dağlarca'nın kendi şiirini inşa etmesi için benzersiz bir kaynak oluşturmuştur. Dağlarca “*bu neslin şiir terbiyesi ve zevkiyle yetişmiş*” (Aktaş, 2009: 77), bu zenginlikten beslenmiştir. Dönemin edebiyat ortamı Batı'dan da yoğun bir biçimde etkilenmekte, hatta şairlerin birçoğu “*buram buram Charles Baudelaire kok*”makta (İnce, 2009: 51) iken ve çağdaşları zaman zaman divan ve halk şiirinin etkisinden sıyrılıp Batı'ya yönelirken, Dağlarca “*hicret ya da göçü değil yerleşik olmayı seçmiş*” (İnce, 2009: 51) bir şair olarak kendi köklerine bağlı kalmayı tercih etmiştir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Türk edebiyatının en üretken şairlerinin başında gelir. Yetmiş yılı aşan sanat yolculuğu boyunca dilinin büyük değişimler göstermediği genel kabul gören bir gerçektir. Bu istikrar, şairin şiir yazma süreci boyunca sadık kaldığı “yalınlık ve yaratıcılık” (Alpay, 2009: 57) ilkeleriyle açıklanabilir. Onu çağdaşlarından ayıran en belirgin nitelik de bu çizgiyi kararlılıkla koruyabilmesidir. Ancak bu tutarlılık bir durağanlık olarak okunmamalıdır; Dağlarca, şiirini her dönem farklı damarlardan beslemiş ve zaman zaman yeni estetik rotalar denemekten çekinmemiştir. Söz gelimi, ilk şiirlerinde Necip Fazıl’ın tesiri hissedilir; fakat Cemal Süreya’ya göre bu etki derinlikli olmayıp, daha çok biçimsel düzeyde kalmıştır (1991: 57). Dağlarca’nın bu uzun soluklu ve zengin bir arka plana sahip şiir serüveni, edebiyat eleştirmenleri tarafından belirli dönemlere ayrılarak incelenir. Bu tasniflerde şairin beslendiği kaynaklar, etkilendiği isimler ve benimsediği şiir anlayışları temel alınarak estetik dünyasındaki değişim ve dönüşümler esas alınır. Hiç şüphe yok ki Dağlarca’nın otuzdan fazla şiir kitabının ve yüzleri bulan şiirlerinin incelenerek sınıflandırılması kolay değildir. Dağlarca’nın uzun şiir yolculuğunun meyveleri olan bu yapıtlar bahsedilen ölçütler doğrultusunda, çoğu kaynakta sezgi dönemi ve akıl dönemi olarak incelenmektedir. Bu sınıflandırmayı yapanlardan biri de Cemal Süreya’dır:

Fazıl Hüsnü’nün şiirinde iki dönem görüyorum. Birincisi sezgi dönemi, ikincisi akıl dönemi. Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Daha, Çakırın Destanı, Taş Devri (1935-45) birinci döneme giriyor. İkinci dönem kesin çizgilerle Âsû (1955) ile başlayıp günümüzdeki şiirlerine kadar sürüyor. Bir de 1949-1955 yılları arasında yayımladığı şiirleri var; bunlar da iki dönem arasındaki geçişin özelliklerini taşıyorlar: Üç Şehitler Destanı, Toprak Ana, Aç Yazı, Sivaslı Karınca, Anıtkabir, İstanbul Fetih Destanı. (1991: 57)

Dağlarca’nın ilk şiir kitabı *Havaya Çizilen Dünya*’dır (1935). Bu kitabından önce 1934 yılında Varlık dergisinin farklı sayılarında yayımlanan “Sandal-lar”, “Göçsem”, “Bu Dağlar”, “Arkasından” adlı şiirlerinde Kurdakul’un değerlendirmesine göre “*içten bir dürtü sonucu değil, dıştan çok okunmuş, beğenilmiş şiirlerin itilimi ile yazılmış izlenimi bırakan dizeler*” (1992: 174) çoğunluktadır. Dağlarca’nın ilk şiirlerinde ölüm, zaman ve rüya gibi kavramların sıkça yer alması; hem aynı dönemde şiir yazan Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Muhip Dıranas gibi şairlerin tesiriyle hem de 20. yüzyılın başında yaşanmış savaş ve İspanyol nezlesi gibi derin izler bırakan toplumsal olayların insan zihninde oluşturduğu karamsar tablonun henüz tam olarak ortadan kalkmamış olmasıyla açıklanabilir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın şiir serüveninin ilk evresi olan sezgi dönemi; *Havaya Çizilen Dünya, Çocuk ve Allah, Çakırın Destanı* eserlerinde görülür. Cemal Süreya, “*Fazıl Hüsnü’nün sezgici dönemi bu üç kitapta bütünleniyor.*” (1991: 60) ifadesiyle bu duruma dikkat çeker. Dağlarca bu dönemdeki şiirlerinde kâinatı ve insanı anlama çabası içinde mistisizmden ve tasavvuf düşüncesinden

etkilenir. Kâinatın düzenini, varoluşun sırlarını keşfetme arzusu onun şiirlerine felsefi bir derinlik katar. Şair, madde ötesi dünyaya duyduğu bu merakı geleneksel manevi unsurlarla harmanlayarak şiirine dâhil eder. Bu bağlamda onun şiirlerindeki metafizik ve mistik eğilim, tasavvufun getirdiği içsel duyuş tarzıyla da bağlantılıdır. Dağlarca sezgi dönemi olarak nitelendirilen dönemde yazdığı şiirlerinde Mevlâna'dan etkilenmiştir. Mevlâna tesirinin izleri onun çocukluk anılarında yer alır. Küçükken annesi ile Konya'ya gidip Mevlâna türbesini ziyaret eder, zaman zaman da burada yapılan sema ayinlerine denk gelir. Burada yaşadığı duygu yoğunluğunu bir anısında anlatır:

Ürpertiler içinde kalırdım. Yaşlı, genç adamların dönerken açılan ten-nurelerinin etekleri onlara şimdiki yorumumla açıklıyorum, göksel anlamlar katıyordu. Ayrıntılarına ulaşamayan görüntülerimle orası bütün Konya'dan ayrıydı, ötedeydi. Bir yalnızlık, korkuya benzer bir yalnızlık annemin elinden tutsam bile tutardı beni ellerimden. Ayrılırdım, annem görmeden annemden bile. Sonra eve dönerdim. Bu dönüşte sayısız Fazıl-lara dönüşürdü yaşamam. Sevinirdim. (Dağlarca, 2012: 1055)

Onun bu etkilenmesinin izlerini şairin Göveri şiirinde görmek mümkündür: *Bir ışıık üstünde gelir/Mevlana/Mutluluğu yeryüzünün/Mevlana/Gider bir ışıık üstünde* (Dağlarca, 2012: 145)

Dağlarca'nın mistik anlamda etkilendiği bir diğer isim de Yunus Emre'dir. Yunus Emre'nin izleri de şairde yine çocukluk zamanlarına kadar dayanır. Şair bunu: *“Yunus Emre, benim ilk anaokulumdur, ilkokulumdur.”* (Dağlarca, 2012: 1050) ifadeleriyle dile getirir.

Dağlarca'nın şiirindeki geçiş dönemi, 1949 yılında yayımladığı *Üç Şehitler Destanı* adlı eseriyle başlar. *Toprak Ana, Aç Yazı, İstiklâl Savaşı, Sivash Karınca, İstanbul Fetih Destanı ve Anıtkabir* adlı yapıtlarıyla birlikte şairin şiirindeki sezgi dönemi, tamamen ortadan kalkmamış olsa bile, ana unsur olmaktan çıkar. Akıl dönemi ise 1955 yılında yayımlanan *Âsû* ile başlar (Süreya, 1991: 65, 67). *“1955'te çıkardığı Âsû ile yeniden bireysel çizgiye çekilen ve büyük ölçüde soyut bir şiirin imkânlarını yoklayan şair, bu açıdan İkinci Yeni ile ilişkilendirilse bile, özellikle akıl ve anlamdan vazgeçmeyen tavrıyla ondan bütünüyle ayrılır.”* (Şimşek, 2018) Dağlarca'nın *Âsû* adlı eseri, felsefi derinliği ve lirizmi ön plana çıkarır. Dağlarca'nın buradaki bazı şiirlerinde kullandığı dil de alışılmışın dışındadır; şiirlerde daha önce duyulmamış ifadeler ve özgün söyleyişler dikkat çeker. Bu eserlerden biri de “Sevgicek” adlı şiirdir. Şair, şiirin adı olarak Türkçede pek alışılmamış bir ifade olan “Sevgicek” kelimesini seçmiştir. Şiirde ayrıca kapalı bir anlam dünyası da göze çarpar:

*Severdim
Severdim onu geceleri
Aydınlık taşlar sanki uyurdu
Sessizliğinde
Daha ötelere giderdi yeşilden*

*Ellerinde otlar/İnanırdı yıldızların birliğine
Mutluluğuna suyun yalazın* (Dağlarca, 2012: 977)

Şair, Âsû adlı eserindeki anlam kapalılığının okuyucuda yarattığı tesir üzerine şu değerlendirmede bulunur: *Biliyorum, anlamadan sevmek çok güç bir olay. Kişiler çoğu kez anladıklarını severler, anlamadıklarını sevmeyiz.* (Dağlarca, 2012: 1113). Görüldüğü üzere Dağlarca, İkinci Yeni'nin anlamı tamamen dışlayan soyutlamalarından farklı olarak, kendi kelimeleriyle felsefi bir derinlik inşa etmeyi amaçlamıştır. Âsû'da görülen bu tavır, şairin dil kullanımında yeni bir yaklaşım getirdiğinin göstergesidir.

Dağlarca'nın şiirinde dikkat çeken yönlerden biri de çok geniş bir yelpazeye sahip olan konu çeşitliliğidir. Bunda, hiç şüphe yok ki şairin uzun yıllara yayılan şiir serüveninin yanında onun velut kaleminin de payı büyüktür. Şairlik serüveni boyunca hep bir yazma faaliyeti içinde olan Dağlarca, şiir yolculuğu boyunca tematik bakımdan birçok konuya değinmiştir. Evren, kozmos, tasavvuf, epik yönü ağır basan Türk tarihinin önemli tarihsel olayları bu konu çeşitliliği içinde dikkat çekenlerdir. *Çocuk ve Allah* adlı eserinde kozmik ve metafizik konular; *Üç Şehitler Destanı*, *İstanbul Fetih Destanı* ve *Çanakkale Destanı* gibi eserlerde epik bir yaklaşımla işlenen tarih vurgusu, bu tematik genişliğin somut örnekleridir.

Fazıl Hüsni Dağlarca'nın şiir estetiğinde önemli bir yere sahip olan dil anlayışında öz Türkçe konusundaki hassasiyeti öne çıkar. Dağlarca, bu hassasiyetini şu dizelerle dile getirir:

*Seslenir seni bana “ova”m, “dağ”ım,
Nere gitsem bulur beni arınmış.
Bir çağ ki akar ötelere,
Bir ak... ki yüce atalar, bir al... ki ulu oğullar,
Türkçem, benim ses bayrağım* (1959: 557)

Şairin bu dil bilinci ve millî duruşu, dönemin eleştirmenlerinden Akıncı (1958: 104) tarafından, “O, sanatını Türkçenin yoluna adanmışa benziyor. Hiçbir şair, onun kadar Türkçenin gücünü, yetisini aramıyor.” sözleriyle ortaya konur. Bu bağlamda Dağlarca, Türkçenin yabancı unsurlardan arındırılarak saf ve özgün hâliyle yaşatılması gerektiği her fırsatta savunan bir şair olarak öne çıkar. Onun bu dil hassasiyeti, şairin kendine has sözcüklerinin ortaya çıkmasını sağlar:

Fazıl Hüsni, kendi duyarlılığı doğrultusunda şiir dilini zenginleştirmek için, o güne kadar hiçbir sözlükte yer almayan, daha sonra da yer almayacak olan sözcükler türetir. Bu alandaki yoğun çalışmanın sonucunda ortaya koyduğu birikim, tanıklarıyla birlikte oldukça hacimli bir Dağlarca sözlüğü meydana getirebilecek zenginliktedir. (Şimşek, 2025: 46)

Şairin kendi zihin dünyasında harmanlayarak dile kazandırdığı “batıgöz”, “yeryazı”, “sevgicek” veya “çıkıt” gibi özgün kelimeler bu sözcük zenginliğinin en somut göstergelerinden birkaçıdır.

Dağlarca, “Dille Varolmak” adlı şiirinde, yabancı kökenli sözcüklere karşı Türkçe karşılıkların kullanımının büyük bir zorunluluk olduğuna dikkat çeker:

*İstiklal derken
Yok olur bağımsızlığımız bizim
Yok olur
Hürriyet derken özgürlüğümüz* (Dağlarca, 1999: 17)

Şair, dil konusundaki bu kararlılığını “Ortaasyalılarımız 2” şiirinde de sürdürür. Bu eserinde, yabancı kökenli kelimelerin karşısına doğrudan Türkçe kökenli alternatiflerini konumlandırarak Türkçeye olan hassasiyetini vurgular:

*İşte giderler
Koridora geçenek sözcüğü
Viraja dönemeç
İstasyona durak
İmalathaneye işyeri /
Atelyeye işlik
Plaja kumsal
Arşive belgelik
Garaaja taşıtlık
Gardıroba giysilik
Mayoya denizlik
Rıhtıma gemilik
Balkona çıkıt
Mezbahaya kanara
Mezarlığa gömütlük
Türkçenindir bu ülke
Çek git derler
Kulaklarımız işitene dek* (Dağlarca, 1999: 13)

Şair, dil ile kimlik ararsındaki ilişkiyi de *İki Doğru* şiirinde dile getirir:

*Ana
Çocuğu somutlar
Anadil
Çocuğun kişiliğini* (Dağlarca, 1999: 26)

Bu dizeler üzerinden, Dağlarca’nın ana dilini bireysel ve toplumsal kimliğin inşasında temel özne olarak kabul ettiğini söylemek mümkündür. Şair, ana dilin bireyi toplumsallaştıran, ona millî bir karakter kazandıran ve fertleri ortak bir tarih potasında birleştiren işlevini vurgular.

Sonuç

Fazıl Hüsni Dağlarca’nın yetmiş yılı aşan şiir serüveni, 1930’lu yılların zengin ve çok sesli edebiyat ortamında özgün bir çizgide ilerler. Bu uzun soluklu şiir serüveninde şairin estetik dünyası durağan değil, aksine yoğun bir dinamizm içinde olmuştur. 1930’lardan 2000’li yıllara kadar kesintisiz şekilde yazmaya

devam eden şair, şahsına münhasır bir şiir anlayışı içinde yolculuğuna devam etmiştir. İlk dönem eserlerinde, çocukluk hatıralarının da önemli bir parçası olan, Yunus Emre ve Mevlâna'nın mistik dünyasından beslenen Dağlarca; dünyayı rüya, ölüm ve zaman temaları üzerinden duyular üstü bir sezgiyle görmüştür. Ancak 1949-1955 yılları arasındaki geçiş sürecinin ardından, Âsû adlı eseri ile birlikte şairin estetiğinin daha akılcı bir tarza büründüğü gözlemlenir. Şair, akıl ve anlamı merkeze alan duruşuyla şiirini devam ettirir. 1930 ve 1940'ların saf şiir, mistisizm ve Garip akımı gibi çok sesli ortamında yetişen şair, köklerinden kopmadan ve kendine has tarzıyla şiir yolculuğunu sürdürmüştür.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Türk şiirinde yalnızca estetik bir başarı yakalamakla kalmamış, aynı zamanda Türkçeyi millî kimliğin ve bağımsızlığın en önemli koruyucusu olarak görmüştür. Şiirlerinde de açıkça görüldüğü üzere şair, yabancı kelimelerin istilasına karşı Türkçenin öz kaynaklarına dönmeyi bir zorunluluk olarak görür ve savunur. Dağlarca için Türkçe, Türk milletinin her ferdinin millet olma bilincini besleyen bir “ses bayrağı”dır. Sonuç olarak onun şiir dili, bir taraftan Türkçenin sanatsal yönünü güçlü bir şair aracılığıyla kanıtlarken, dil bilincini millî bir sorumluluk hâline getiren bir araç niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar

Akıncı, Gündüz, “Bu Yıl Türk Dil Kurumu Ödülünü Kazanan Eserler: Delice Böcek [Fazıl Hüsnü Dağlarca]”, *Türk Dili*, C VIII, S86, Kasım 1958, s. 104-105.

Aktaş, Şerif, “Çocuk ve Allah’tan Toprak Ana’ya Fazıl Hüsnü Dağlarca”, *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, ed.: Konur Ertop-Özgen Kılıçaraslan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 77-81.

Alpay, Necmiye, “İki Dağlarca”, *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, ed.: Konur Ertop-Özgen Kılıçaraslan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 57-59.

Cemal Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yön Yayınları, İstanbul 1991.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü, *Bütün Şiirleri 3*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü, *Türkçem Benim Ses Bayrağım (Türk Dil Kurumu Koçaklaması)*, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü, “Türkçe Katında Yaşamak”, *Türk Dili*, C VIII, S 94, 1959, s. 557.

İnce, Özdemir, “Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Geleneğin Arka Yüzü”, *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, ed.: Konur Ertop-Özgen Kılıçaraslan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 49-56.

Kurdakul, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı 3*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992.

Şimşek, Tacettin, “Fazıl Hüsnü Dağlarca”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, https://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/fazil-husnu-daglarca?ya_src=serp300, 2018 (Erişim tarihi: 25 Haziran 2026).

Şimşek, Tacettin, “Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Türkçesi”, *Türk Dili*, Yıl: 73, S 886, Ekim 2025, s. 36-51.